

De Toorts

Tuinen

IVN Zuid-Kennemerland

Nummer 111
November 2020

OVER DE TOORTS EN IVN ZUID-KENNEMERLAND

De Toorts is het blad van IVN Zuid-Kennemerland. IVN, Instituut voor Natuur-educatie en Duurzaamheid, is een vereniging van vrijwilligers die wil bijdragen aan een duurzame samenleving door mensen te betrekken bij natuur, milieu en landschap. Zo'n 20.000 ervaren vrijwilligers zetten zich actief in met educatie en voorlichtingsactiviteiten. Verspreid over Nederland heeft het IVN ruim 170 afdelingen.

Lid of donateur

IVN-leden zijn per definitie actief binnen de afdeling. Zij hoeven geen natuurgids te zijn, er zijn voldoende andere activiteiten waarbij mensen nodig zijn.

Mensen die het werk van het IVN een warm hart toedragen maar niet actief willen zijn, kunnen de afdeling financieel steunen. Er kunnen niet genoeg donateurs zijn! Mede door hun steun kunnen wij een groot publiek betrekken bij onze gratis educatieve activiteiten. De jaarbijdrage is voor leden minimaal €24 en voor donateurs minimaal €15. Leden en donateurs ontvangen driemaal per jaar De Toorts. Leden ontvangen bovendien het kwartaalblad 'Mens en natuur' van IVN Nederland.

Bestuur

Wim Swinkels (voorzitter, telefoon 06.52788835), Petra Bürmann (secretaris), Peter Blondel (penningmeester, ledenadministratie), Martin Ettema (algemeen bestuurslid).

E-mail: ivnzk.bestuur@gmail.com; ivnzk.penningmeester@gmail.com; ivnzk.secretariaat@gmail.com

Bank: NL89TRIO 0198308728 (Triodos bank) t.n.v. IVN Zuid-Kennemerland te Haarlem

Werkgroepen

Cursussen Arend Reinink, areinink1@gmail.com

Duurzame Leefomgeving Hans Kerkhoff, 023.5288577, ivnzk.duurzaam@gmail.com

Excursies Cor Vlot, 06.51397597, cor@corvlot.nl

Excursies op aanvraag Ok Overbeek, 06.31305324, ivnzk.excursies@gmail.com (stuur een e-mail of een sms)

Excursieplanner Miranda Bosse, mbbosse@live.nl

Haarlemmermeer Anneke Wegman, annekesylvia@gmail.com

Kinderen Hans Smits, 023.5848789, ivnzk.kinderen@gmail.com

Ledenadministratie: ivnzk leden@gmail.com

Lezingen Carla Kleinpaste, 06.52535343, ivnzk.lezingen@gmail.com

Mediacontacten Ronald Cassee, ivnzk.publiciteit@gmail.com

Natuurinformatiecentrum Schalkwijk Therese van Groeningen, 023.5450082, theresevangroeningen@planet.nl

Natuurkoffer Ans Boogers, ivnzk.natuurkoffer@gmail.com

Natuurwerkgroep Marc van Schie, 023.5351239, marcmargriet@hetnet.nl

Oeverwaluwen Marcel Schalkwijk (Vogelwerkgroep ZK), 023.5636888, jwmschalkwijk@gmail.com

Tekenen in de natuur Jan Saveur, jansaveur@gmail.com

Toorts Jany van Dijk, ivnzk.toorts@gmail.com, 06.55705935

Toortsdistributie Hennie Terpstra, 06.41388789, terpstra.hennie@gmail.com

Verreijkers voor excursies Ok Overbeek, 06.31305324

Website Jan-Willem Doornenbal, Ok Overbeek, ivnzk.webbeheer@gmail.com

www.ivn.nl/zuidkennemerland

INHOUD

Van de redactie	3
Sprookje van Marisca	3
Van het bestuur	4
Nieuw redactielid stelt zich voor	4
Wij Telen Groente	5
Bosje van Broekens: bijzonder	6
Even voorstellen: Angelika Dräger	6
Straatje om met Marisca	7
Habonde's kruidenhoek	8
Hofje van Loenen	9
Kunstfort Vijfhuizen	10
Landgoed Huis te Vogelenzang	11
Thijsses Hof	12
Huis te Manpad	13
De tuin van Ekke	14
Uitgelicht: Groen om te doen	15
Puzzel	15

Herfst in Leyduin. Foto: Peter van de Beek

Capucijnerplant. Foto: Peter Blondel

Colofon De Toorts

Redactie: Femke van den Berg, Angelika Dräger, Jany van Dijk, Loes van der Heijden, Margo Slot, en Ziegel Ziegelaar.

Bijdragen van: Marisca van der Eem, Mariëlle Gerritsen, Hans Kerkhoff, Lisette Marije, Koos Possel, Wim Swinkels.

Foto voorkant: Peter van de Beek

Druk: Editoo Arnhem (editoo.nl); op papier 'Helo', met FSC-keurmerk.

De volgende Toorts verschijnt in maart 2021. Kopij graag uiterlijk 15 januari digitaal aanleveren via ivnzk.toorts@gmail.com

VAN DE REDACTIE

Als je dit leest is het december, maar als ik dit schrijf is het nog herfst. Als je het goed vindt, mijmer ik nog even lekker door over de herfst. Op een regenachtige dag in oktober wandel ik door de duinen, luisterend naar vogelgezang en het concert van burlende bokken en kijkend naar heel veel kleurige paddenstoelen. Zelfs in de regen kun je genieten van veel moois. En in de regen is het ook een stuk rustiger. Ik moet nog wennen aan de massa mensen die tegenwoordig naar het duingebied komen voor een frisse neus. Soms spreek ik er een paar, ze komen vaak van ver weg, zoals uit Zwolle, Den Oever of Rotterdam.

Het thema van deze Toorts is "Tuinen" en dat leverde weer leerzame, interessante maar ook gewoon vrolijke artikelen op. Heel blij zijn we met de toemende hoeveelheid artikelen en ideeën van jullie, IVN'ers. Vooral mee doorgaan alsjeblieft!

Tot onze grote spijt heeft Cas Botman aangegeven dat hij vanwege zijn drukke werkzaamheden moet stoppen met zijn redactiewerk. Dank je wel, Cas, voor je energie, je humor en al je mooie bijdragen in de afgelopen jaren. We gaan je erg missen!

Tijdens de Algemene Leden Vergadering hebben zich al meteen twee nieuwe redactieleden aangemeld, Ziegler Ziegelaar en Angelika Dräger. Zij stellen zichzelf in dit nummer aan jullie voor. Verder hebben we een nieuwe vaste schrijver, Jasper Tuininga, die vanaf maart 2021 zijn bijdragen aan De Toorts gaat leveren. Welkom, allen!

De redactie wenst alle IVN'ers een mooie decembermaand toe, met veel leesplezier.

*Namens de redactie,
Jany van Dijk*

Mooi gewei. Foto: Jany van Dijk

DE KERS DIE NIET OUD DORST TE WORDEN

Er was eens een kersenboom in de kracht van haar leven. Zij had niet veel nodig om te kunnen bestaan. Op z'n tijd zon, regen, bijen om de bloesem te bestuiven en vogels om van haar kersen te genieten. Maar nadat er vele jaren waren verstreken voelde de kers de angst voor de eenzaamheid van de oude dag. Zouden de bijen nog komen als zij geen bloemen meer droeg? En zouden er nog vogels bij haar langs komen als er niets meer te snoepen viel?

Oud maar niet eenzaam. Bron: fotobehang.com

De vogels hoorden haar bange gedachten door de blaadjes ritselen. Zij haalden zaden bij de mooiste es die ze konden vinden en lieten die rond de kers vallen. En toen begon het lange wachten op de nieuwe lente. Dat jaar was de winter heel koud. Maar toen, in de lente, kwamen twee kiemplantjes te voorschijn, ieder aan een kant van de brede, met zachtgroene korstmossen begroeide stam. De kers kon het zelf niet zien, maar de mieren vertelden het haar, colonnes lang, letter voor letter. De mussen kwetterden het rond en toen de boom begreep wat de vogels, die zij altijd gastvrijheid bood, hadden gedaan, bloosde zij als een rijpe kers.

Zij sprak met al haar takken af de kleintjes de ruimte te geven. Zo groeiden twee jonge boompjes langzaam naar het licht en werden ieder jaar dikker en stabiel. De kers werd nu echt een oude boom, krakkemikkig, bijna zonder bloesem maar vol prachtige mossen die haar 's winters warm hielden. En toen de kers niet meer op eigen wortels overeind kon staan, steunden de jonge bomen haar en hielden haar overeind. Zo is zij gestorven: waardig tussen haar beschermelingen in.

Tekst: Marisca van der Eem

Leyduin in herfsttinten. Foto: Peter van de Beek

VAN HET BESTUUR

Tijdens de zomerdip van het coronavirus werden de natuurwerkdagen in aangepaste vorm hervat, ook een aantal excursies gingen weer door en de Gidsenopleiding ging ook in gewijzigde vorm verder. Helaas moest de jaarlijkse Paddenstoelendag worden afgeblazen vanwege aangescherpte corona-maatregelen. Erg jammer van het vele en toegewijde werk dat er reeds in was gestoken.

ALV 16 september 2020. Foto: Petra Bürmann

Gelukkig bood de Algemene Ledenvergadering (ALV) een goede gelegenheid om oog in oog met elkaar ervaringen en ideeën uit te wisselen. Het jaarverslag over 2019 werd toegelicht door vertegenwoordigers van de diverse werkgroepen en de financiële afrekening en begroting 2020 werden door de leden goedgekeurd. Er was een levendige discussie over de praktische zaken rondom de hervatting van activiteiten na de corona periode en een uiteenzetting over landelijke en plaatselijke meerjarenplannen.

In samenwerking met het Nationaal Park Zuid-Kennemerland (NPZK) is een mooie familie excursie opgezet en uitgevoerd op landgoed Caprera in Bloemendaal. De IVN-gidsen hebben ook bijgedragen aan andere activiteiten in de NPZK Beleefweek.

Bij het bestuur kwam een mailtje binnen met het geheel onverwachte aanbod om een deel van de opbrengst van een expositie van landschapsschilderijen in Fortrestaurant Vijfhuizen aan onze afdeling te schenken.

Kunnen we als afdeling de jongere generatie meer aanspreken door het gebruik van de juiste steekwoorden zoals rewilding, ecosysteem herstel, citizen science en storytelling?

Laat het ons weten als dit je aanspreekt en stuur een mailtje naar: ivnzk.bestuur@gmail.com

Namens het bestuur van IVN-afdeling Zuid-Kennemerland, Wim Swinkels

NIEUW REDACTIELID STELT ZICH VOOR

Mijn naam is Ziegel Ziegelaar en ik ben een *gids in opleiding* bij het IVN Zuid-Kennemerland. Ik ben 55 jaar en woon in Haarlem en ben geboren in een andere oude stad: Leiden.

Mijn jeugd bracht ik op het water door en mijn eerste ervaringen met 'natuur' had ik dan ook op zandbanken, wadden, in sluisen (de begroeide wanden) en ook onder water. Als jongeling kwam ik via mijn eerste vriendinnetje

in contact met een kleinschalige agrariër en werd ik me als stadskind bewust van koeien, tomaten, kippen en de twee hele leuke zeugen op de boerderij.

Mijn oprechte interesse voor natuur kwam pas later tot stand toen ik mijn hart verloor aan Fort Benoorden Spaarndam. Daar ben ik de afgelopen 20 jaar bezig geweest met de restauratie van het gebouw zelf en de aangetroffen afbeeldingen. Gedurende die periode begonnen de seizoenen zich aan me op te dringen en groeide mijn interesse voor de aanwezige flora en fauna ter plaatse. Die wijken namelijk af van de rest van de omgeving omdat het fort op een kunstmatig eiland is gebouwd en dat eiland is gemaakt van zand.

Op de laatste Algemene Leden Vergadering vernam ik van de noodzaak voor uitbreiding van het Toorts-team en gezien mijn steeds verder groeiende enthousiasme voor natuur en mijn plezier in schrijven en redigeren heb ik me derhalve ter plekke aangemeld.

Tekst en foto: Ziegel Ziegelaar

Struinkunst

Er gaat niets boven struinen in de natuur; thuiskomen met een hoofd vol ideeën, een camera vol foto's en een schetsboek vol tekeningen.

Kijk eens op www.struinkunst.nl, een blog over kunst & creativiteit geïnspireerd op (struinen in) de natuur. Met verrassende kunstlessen, boekentips, schetsboekinspiratie en struintips.

Duurzame Leefomgeving: doe mee!

De Werkgroep Duurzame Leefomgeving vertegenwoordigt het IVN Zuid-Kennemerland in overlegsituaties in de regio, wat groen en duurzaamheid betreft. Omdat hiervoor maar één persoon beschikbaar is, zijn er veel belangrijke aandachtsgebieden waar nu veel te weinig tijd aan wordt besteed. Wil je bijdragen aan de duurzaamheid van de leefomgeving in Kennemerland? Meld je dan aan bij Hans Kerkhoff!

Bel naar 023-5288577 of stuur een e-mail naar jfkerkhoff@tele2.nl

WIJ TELEN GROENTE

Tussen de Randweg en het Ramp-laankwartier ligt de biologische zelfoogsttuin "Wij Telen Groente", ook wel WTG genoemd. In deze tuin komt geen onkruidverdelger binnen en schadelijke insecten worden met planten en/of andere insecten bestreden. Veel vrijwilligers zijn intensief bij de tuin betrokken, waaronder ook IVN'ers, zoals Hans Moolenaar. Omdat Hans (opnieuw) winnaar was van de Toorts-puzzel, hebben we hem uitgekozen voor een interview.

Bij binnenkomst valt de vrolijke sfeer op die heerst tussen de aanwezige vrijwilligers, oogstdeelnemers en tuinders. Die laatsten zijn in dienst en verrichten behalve tuinwerk ook de administratie. Voordat Hans een paar jaar geleden een IVN Slootjesdag op dit terrein bezocht, had hij geen idee dat op deze plek, zo dicht bij zijn eigen huis, een zelfoogsttuin bestond. Inmiddels is hij hier zo'n twee à drie dagen per week te vinden. Vaak is Hans hier 's morgens al heel vroeg, als er nog niemand aanwezig is. "Dan word ik zo blij, die stilte en die kalmte die de tuin uitstraalt vind ik heerlijk! Ik word er heel rustig van als ik met mijn handen in de grond het onkruid tussen de groente uittrek", vertelt een enthousiaste Hans.

Bloemenoogst. Foto: Jany van Dijk

Gave sla

We lopen langs de groentebedden en Hans zegt: "Dit is ook voor kinderen ontzettend leuk en leerzaam om te doen! Goed plukken en oogsten moet je leren. Respect voor de plant en hoe onkruid ertussen groeit, is leuk om aan kinderen bij te brengen. Zo groeien

Groentenoogst. Foto: Jany van Dijk

bijvoorbeeld de wortels van de pastinaak dwars door de wortels van onkruid heen en dat is heel lastig verwijderen." Het onkruid wordt met de hand getrokken. Vaak werken twee vrijwilligers samen aan een groentebed van wel 40 meter. Ik zie met verbazing een bed met gave kroppen sla. "We planten bloemstroken langs die slabedden, de slakken kruipen dan in de bloemen en laten de sla met rust," zegt Hans. Erik, de tuinder, noemt Hans gekschend "de conciërge" vanwege zijn technische kwaliteiten. Zo heeft Hans samen met Peter (Blondel) een afscherming gebouwd waar fruit wordt geteeld. Daarnaast zie ik fruitstruiken, zoals bramen en aalbessen. Hier worden netten overheen gespannen tegen vraat door vogels. En de bloementuin heeft bij mijn bezoek in september ook nog best veel moois te bieden.

Oogstdeelnemer

Als je oogstdeelnemer bent, mag je vanaf maart/april wekelijks één oogst-aandeel zelf op de tuin komen oogsten van de beschikbare groente en fruit. Ook mensen die een dag komen, kunnen tegen betaling bloemen plukken of groenten oogsten. Als er wat

van de oogst overblijft, wordt dit weggegooid en dat is zonde. Daarom is er behoefte aan meer oogst-deelnemers. Wil je vrijwilliger of oogst-deelnemer worden bij Wij Telen Groente? Meld je aan via de website www.wijtelen-groente.nl

Tekst: Jany van Dijk

Fruitoogst. Foto: Hans Moolenaar

BROEKENS BOSJE: BIJZONDER!

“Weet u waar het Bosje van Broekens is?” vroeg ik aan verschillende mensen die hun hond regelmatig uitlaten op landgoed Beekestijn. Geen van hen wist van het bestaan van dit bijzondere bosje af. Het ligt achter de huizen van de Driehuizerkerkweg en de ingang is te vinden aan de Waterlandweg in Driehuis.

Afgeschermd door een takkenwal.

Hakhoutbos gekocht

In 1951 kocht Lieneke Broekens een stukje bos van een kwart hectare dat in het verleden een hakhoutbos van het Landgoed Beekestijn is geweest. Samen met haar man en haar broer wilde zij hiervan een echt binnenduinlandschap maken met de begroeiing die daarbij hoort. In een periode van zestig jaar is er een prachtig natuurlijk bos ontstaan met veel wilde planten en stinsenplanten zoals daslook en boshyacint.

Vooraf in het voorjaar, wanneer de meeste stinsenplanten bloeien, is het bosje op z'n mooist.

Om het bosje voor de toekomst te behouden hebben Lieneke en haar broer het eigendom in 2005 overgedragen aan het Landschap Noord-Holland, dat het Bosje van Broekens nu beheert. Omdat de boswachter van Landschap Noord-Holland het bosje in al die jaren daarvoor al samen met de eigenaren heeft onderhouden, lag deze overdracht voor de hand.

Te bezoeken

Wie denkt een blik naar binnen te kunnen werpen, wordt teleurgesteld. Het bosje is omzoomd door een hoge ‘takkenwal’. Het bosje is vanwege de geringe omvang en de kwetsbaarheid slechts eenmaal per twee jaar te bezoeken tijdens een open dag.

Tekst en foto: Loes van der Heijden

EVEN VOORSTELLEN: ANGELIKA DRÄGER

Ik ben opgegroeid in een klein Duits dorp met veel bos, waar mijn vader de kiem voor mijn interesse in de natuur heeft gelegd. Zo wekken stinsenplanten nog steeds een aangenaam jeugdsentiment op. Na mijn studie medische biologie, ben ik in 1980 als postdoc met een beurs naar Nederland gekomen en nooit meer teruggegaan.

Met een rugzak en de Lonely Planet ben ik de hele wereld rondgetrokken. Het meest boeiende vond ik vreemde culturen in combinatie met mooie trektochten door de natuur. Vreemd genoeg leer je door te reizen beter zien hoeveel waardevols je thuis in je eigen omgeving hebt.

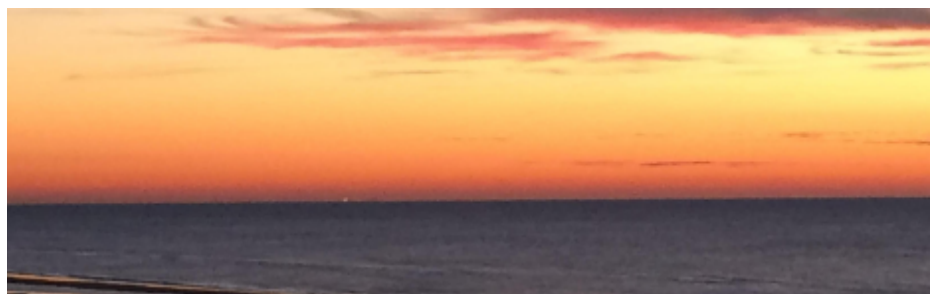
De afgelopen 30 jaar heb ik als wetenschapper en manager van een groot laboratorium in het VUMC Amsterdam, met veel plezier gewerkt. In september vorig jaar ging met het starten van de opleiding tot natuurgids bij IVN een lang gekoesterde wens in vervulling. Zo na mijn pensioen, een jaar geleden, een optimale timing om niet in een groot gat te vallen.

Fascinerende hobby: vogels spotten.

Sinds 6 jaar woon ik samen met mijn partner Ruud in Haarlem. Een betere achtertuin dan de unieke duinen kun je je niet wensen. Hier zijn wij dan ook heel veel te vinden en we worden steeds weer verrast. Wij proberen zoveel mogelijk vogels te spotten. Sinds wij een telescoop ter beschikking hebben, leren wij pas echt goed kijken. De lockdown was in dit opzicht geen straf maar gaf alle ruimte om lekker buiten te zijn.

Tekst en foto: Angelika Dräger

Oranje gloed. Foto: Jany van Dijk

Ik had een voor- en een achtertuin, maar een overtuin heb ik nooit gehad. Maar de vroegere bewoners van landgoed De Hartekamp in Heemstede hadden dat wel. Het was een stuk oude strandwal dat aan de andere kant van de Herenweg lag. Het is een met historie beladen stukje grond want de beroemde Linnaeus bestudeerde hier planten. Hij maakte voor zijn opdrachtgever Clifford een omvangrijke inventaris van het overvloedige plantendom op het landgoed voor hij in 1738 weer als erkend en beroemd botanicus terugkeerde naar Zweden.

Vandaag, eind september, ben ik hier te gast en het is een voor mij vrij onbekend stukje natuur. Slingerende zandpaadjes nog volop bedekt met groen gaan gestaag omhoog. Oude rottende stammen zijn het nieuwe thuis voor plukken paddenstoelen. De bodem is bedekt met klimop die hier niet klimt maar breeduit ligt. Ik zie oude lindes en half volwassen taxus. Varens in fris groen en kastanjes vol gevlekte bladeren.

Slingerend door het groen.

Rode pracht.

In veel lindenblad zitten grote en kleine gaten. Wie kwam hier eten? Ik wil naar de plek waar vroeger een theehuis stond maar ja, moet ik dan links of rechts? Ik ga naar rechts en klim omhoog en zie dan iets roods aan de voet van een eik. Biefstukzwam? Kan niet anders. Hij heeft zijn mooiste tijd gehad maar nog fotowaardig.

Er is een begin van verkleuring in het bos te merken. Wat is het toch een genot om zo in je eentje in een stuk natuur te lopen en dat je alleen de vogels hoort. De stilte die dan in je neerdaalt, dat is zo'n cadeau. Dan is het niet erg dat de beloofde zon er niet is en dat het miezert. Ik ga het hek door en klim nog steiler omhoog. Zouden vroeger de familie en hun gasten hier ook op dit zandpad hebben gelopen? Vast wel want dit padje leidt naar het hoge uitzichtpunt waar de theekoepel stond. Deze bestaat niet meer maar er is een nieuwe voor in de plaats gekomen die zij niet als theekoepel herkend zouden hebben. Maar door de koepel heen kijk ik recht in de zichtas op het landgoed. Het landgoed dat zich ooit uitstreckte tot aan zee.

Als ik me omdraai stel ik me het oude uitzicht voor op het Haarlemmermeer. Ik zie dan boten met zeilen schuin in de wind hangen en golven tegen de oever klotsen. In het nu kijk ik over een bleekveld heen naar bomen die deze vlakte afsluiten. Als ik terugloop zie ik een dode boom die zulke schilderachtige vlekken op de stam heeft dat ik wel moet stoppen. Eigenlijk geniet ik hier

Zichtas door de theekoepel.

het meest van: die onverwachte kleine details die je alleen ziet als je wandeltempo traag is en je ogen alert zijn.

Tekst en foto's: Marisca van der Eem

Ook dood nog mooi!

HABONDES KRUIDENHOEK: DE BLOEMENKLOK

In deze tijden van gure wind en kille regens wil ik jullie meenemen naar de voorbije zomerse bloemenpracht met een verhaal over bloementijd. Alles in de natuur volgt een ritme. Zo is er het ritme van het jaar met de jaargetijden en het ritme van de dagen die lengen of korten. En net als de ene plant in de lente bloeit en de ander in de nazomer, zo bestaan er ook bloemen die openen en sluiten op vaste momenten van de dag. In oude bloemennamen zie je dit terug.

Onze gele morgenster wordt in Engeland Jack-go-to-bed-at-noon genoemd. Deze bloem opent om 4 uur in de vroege ochtend en sluit zo trouw om twaalf uur 's middags dat de jongens die op de velden aan het werk waren, precies wisten wanneer het tijd was om een uiltje te knappen.

In de 18e eeuw kwam Linnaeus met het idee van de bloemenklok. In de botanische tuin van Uppsala richtte hij een cirkelvormig bloemenperk in met de twaalf segmenten van de wijzerplaat. In ieder stukje plantte hij de bloemen die op dat uur openden of sloten. En zo wist iedereen de tijd. Maar ging dat echt zo gemakkelijk? Nee, planten bloeien uit en moeten weer vervangen worden. En op een regenachtige dag werkt het ook niet want dan blijven de knoppen dicht.

Gele morgenster. Foto: Gertjan van Noord

Toch blijft het fascinerend. De bloemen hoeven niet in de vorm van een klok te staan om de tijd te weten. Soms moet je wel goed kijken, dan lijkt een bloem nog open, maar is ie al wat verwelkt of geurt niet meer. Als de bloemen van de blauwe winde zich openen is het nog twee uur 's nachts, wilde rozen openen hun knoppen om vier uur, courgettebloemen, boterbloemen en klaprozen om vijf uur. Aardappelbloemen openen om zes uur, gevolgd door het sint-janskruid en de bloemetjes van doorgeschoten sla. Bij het ontbijt openen paardenbloemen en goudsbloemen, koffietijd is voor het slaapmutsje en op het midden van de dag opent de passiebloem. Rond

Bloemenklok van Jan Bontje. Foto: Theo Haerkens

theetijd sluiten veel bloemen weer, zoals het slaapmutsje en de goudsbloem. Bij het avondeten openen teunisbloemen en later op de avond de avond- en de nachtskoekoeksbloem. Tabaksbloemen beginnen pas tussen een uur of negen en tien.

Teunisbloem opent na 18 uur. Bron: Flickr Maia C.

Maar waarom doen planten deze moeite eigenlijk? Intussen weten we dat de innerlijke klok van de bloem is afgestemd op de insecten die haar bestuiven. Als alle bloemen op het hoogtepunt van de dag open zouden zijn, zouden bijen, vlinders en hommels onvoldoende tijd hebben ze allemaal te bezoeken. Als bloemen hun bloeitijden spreiden, maken ze meer kans op bestuiving. Soms, als bloemen niet op tijd bestoven zijn, kunnen ze de winkel langer open houden voor nog een kansje.

Zo zie je maar weer hoe in het kleinste onderdeel ook het grotere plaatje zichtbaar is: alles in de natuur is op elkaar afgestemd.

Tekst: Mariëlle Gerritsen

HOFJE VAN LOENEN

Met het thema “Tuinen” kun je alle kanten uit. Hofjes mogen hierbij niet ontbreken. Haarlem heeft vele hofjes, iets minder dan Amsterdam en Leiden. Ooit telde de Noord-Hollandse hoofdstad er meer dan 40, maar nu zijn er nog ruim 20 hofjes in het centrum van Haarlem. Van oorsprong waren er drie soorten hofjes: kerkelijke hofjes, stichtingshofjes en gildehofjes. In dit artikel wordt het Frans Loenenhofje beschreven. Het Hofje van Loenen, zoals het Frans Loenenhofje in de regio bekend staat, is een stichtingshofje.

Het is een mooi vredig hofje, gelegen aan de Witte Herenstraat nummer 24. Het hofje werd gesticht in 1607 uit de nalatenschap van koopman Frans Klaeszoon Loenen. Hiervoor werd een stuk grond aangekocht dat vroeger aan het Norbertijnenklooster toebehoorde. Het hofje werd gebouwd in de voormalige Sint Anthonieboomgaard van het klooster, die dateerde uit 1414. In 1607 konden elf alleenstaande vrouwen wonen in het Frans Loenenhofje. Twee jaar later werd het hofje uitgebreid met nog eens vijf kamers. Het hofje bestaat uit een poortgebouw met een rondbogige ingang en 16 woningen aan drie zijden, gebouwd rondom een rechthoekige binnenplaats. Eén van deze zijden is de Lutherse kerk.

Het bestuur van een hofje wordt het

Lutherse kerk.

Fruitbomen.

College van Regenten genoemd. Dit bestuur is autonoom en regelt alle zaken. Eigenlijk is het een woningcorporatie in het klein. Maarten Poldermans is één van de regenten van het hofje en weet veel over de geschiedenis van het hofje. Maarten vertelt dat er een oude juttepeer in de tuin staat. Volgens kenners is deze 300 jaar oud. Dit perenras behoort tot de oudste van Nederland. In de tuin staan ook verscheidene soorten stinsenplanten. Tegen de muur van de Lutherse kerk groeien enkele wijnstokken uit de eerste helft van de 17de eeuw.

Wat leuk is om te vermelden is dat het straatje langs de huizen verlicht wordt door nog werkende gasverlichting. In de tuin staan twee originele olielampen die begin 18de eeuw zijn geplaatst. Een zwarte, nog werkende, water-

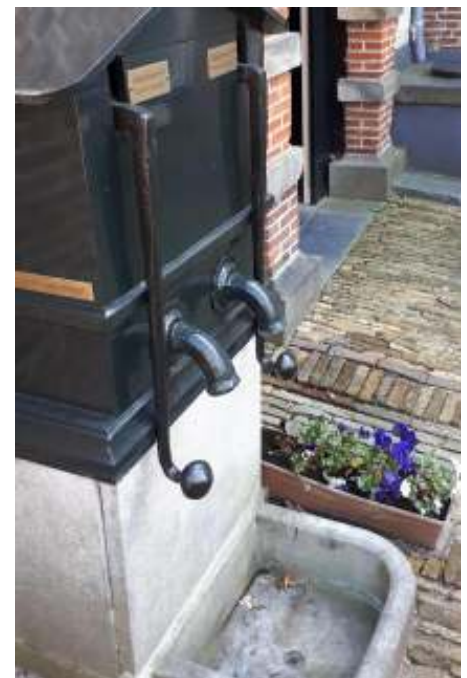

Straatje met gasverlichting.

pomp siert de gevel. Deze heeft nog echte cilinders en zuigers. De pomp bestaat eigenlijk uit twee afzonderlijke pompen. De ene pompt regenwater op, dat via regenpijpen in een waterput opgevangen wordt. De andere pompt grondwater op van een diepte van 8,5 meter. Alle pompen in Haarlem zijn aangesloten op de waterleiding maar de pomp van dit hofje dus niet.

Het hofje heeft een opvallende gevelsteen, er staat een onthoofde leeuw op. Mocht je nieuwsgierig zijn naar dit hofje en het met eigen ogen willen aanschouwen, dat kan! De tuin is altijd open, behalve 's avonds en 's nachts. Op de poortdeur zit een zwarte knop die toegang verleent tot het hofje.

*Tekst: Femke van den Berg
Foto's: Jet van Vrede*

Nog werkende waterpomp.

KUNSTFORT VIJFHUIZEN

De Stelling van Amsterdam behoort tot het Werelderfgoed. In 1899 is het Kunstfort bij Vijfhuizen opgeleverd als een van de eerste forten van de Stelling. Het fort ligt aan de Geniedijk en langs de ringvaart van de Haarlemmermeer. Tijdens een historische rondleiding in het kader van Open Monumentendag mag ik rondwalen door de smalle gangen en gewelfde kamers en op het dak van het fort lopen.

De forten werden steeds van bakstenen gebouwd. Maar het bijzondere aan het Kunstfort bij Vijfhuizen is dat het van ongewapend beton is gemaakt. De munitie in de vorm van granaten werd steeds krachtiger en beton was hier beter tegen bestand. Hier en daar zijn scheuren in het beton te zien. Die worden veroorzaakt doordat er voor het fort niet is geheid. Omdat bebouwing in de weg zou staan bij beschietingen naar de vijand werden er huizen van hout neergezet langs de Geniedijk die makkelijk af te breken waren. Als eerbetoon aan de houten huizen van toen zijn op dezelfde plek moderne houten huizen gebouwd. Hier wonen veelal kunstenaars die in het fort een atelier hebben.

Het dak van het fort is naar mijn mening het meest bijzondere aan het fort. De meters dikke betonnen daken zijn met duinzand bedekt. Dit zand zorgde voor filtering van regenwater dat vervolgens werd opgevangen om als drinkwater te fungeren. Het duinzand is begroeid met kruiden en meidoorn.

Bijzondere daktuin.

Kwetsbare vegetatie en meidoorns.

Staand op het dak is het net of je in een tuin bent. Van bovenaf valt het fort hierdoor niet op. Er is niets te zien van de betonnen kolos. Een perfecte camouflage in het Haarlemmermeerse landschap. Vanwege de kwetsbare vegetatie en de bijzondere grondsoort is slechts een klein deel van het dak opengesteld. Het uitkijkpunt is de gehele week vrij te bezichtigen tussen zonsopgang en zonsondergang. Via twee trappen is het dak van buitenaf toegankelijk.

Uit onderzoek in opdracht van het Kunstfort is naar voren gekomen dat bij het fort een militaire boomkwekerij was gevestigd. Het was een proeftuin voor oorspronkelijke beplanting. Het doel hiervan was het fort met natuurlijke middelen te versterken, beschermen en camoufleren. Struiken van

Pareltje in de Haarlemmermeer.

meidoorn kunnen als een natuurlijke prikkeldraadversperring dienen. Wilgen zijn geschikt om beschoeiing te versterken. Iepen en populieren ontnemen het zicht op het achterland.

Wat ook de moeite waard is om te vermelden is het Bee Heroes project. Sinds 2013 houdt de imker van Kunstfort Vijfhuizen twee bijenvolken. Er is bijenbeplanting zoals krokussen, kruiden en wimperlinde. Het is een meerjarig ecologisch project voor, door en over bijen én mensen. Bee Heroes biedt een interdisciplinair programma voor natuur- en cultuurliefhebbers, ouders met kinderen en mensen die geïnteresseerd zijn in duurzaamheid.

Kunstfort Vijfhuizen is een pareltje in de Haarlemmermeer dat zeker de moeite waard is om te bezoeken.

Tekst en foto's: Femke van den Berg

LANDGOED HUIS TE VOGELENZANG

Landgoed Huis te Vogelenzang is gelegen op de oude duinen (de derde strandwal) aan de rand van de Amsterdamse Waterleidingduinen. Het landgoed omvat de buitenplaatsen Huis te Vogelenzang en Huis Teylingerbosch, alsmede omliggende boerderijen, weilanden en bossen.

De strandwal.

De eerste bebouwing op deze plek was een jachthuis dat in de elfde eeuw door Floris II werd neergezet. In de 17e eeuw behoorde het landgoed tot een van de vele buitenplaatsen die door rijke Amsterdamse en Haarlemmer kooplieden werden gebouwd om in de zomer de stad te ontvluchten en om hun status te verhogen. Door aankoop van meer weiden, akkers en boerderijen ontstonden grote landgoederen, die zelfvoorzienend waren en zelfs inkomsten konden vergaren. In 1807 kocht W.P. Barnaart de landgoederen Vogelenzang en Teylingerbosch met de omliggende boerderijen, weilanden en duinterreinen. Veel van de gebouwen zijn in de loop van de tijd verkocht. Huis te Vogelenzang bleef familiebezit.

Behalve de familie Barnaart waren ook de familie Van Lennep, Van Eijs en Koenen grootgrondbezitter. Zij hadden grote invloed op de ontwikkeling van het duingebied in Kennemerland. Overal ontstonden aardappelakkers, velden die nu nog terug te vinden zijn in het Pannenland en het Groot Zwarteveld. Door de akkerbouw werd de bodem in de loop der jaren verarmd door gebrek aan kalk en voedingsstoffen, waardoor de juiste condities ontstonden voor bijvoorbeeld vleeseten- de zonnedauw en veenmos.

Het Huis te Vogelenzang omvat het gelijknamige monumentale Huis te Vogelenzang en enkele bijgebouwen, twee gedeeltelijk ommuurde tuinen en een groot park. Dit park is door beroemde tuinarchitecten, zoals J.G. Michaël, J.D. Zocher sr. en H.Copijn,

steeds aangepast aan de gangbare mode. Het omvat parkweiden, kronkelige paden, slingerende sloten, enkele vijvers en bossen met eeuwenoude bomen. De oudste bomen zijn ongeveer 350 jaar oud. Er is een achttiende- eeuwse zichtlaan met oude eiken, beuken en linden in het verlengde van het huis met zicht tot aan een hoogduin in de Amsterdamse Waterleiding Duinen.

Mooi in maart.

Het park is door een hoog hek afgescheiden van de duinen waardoor de damherten er niet meer in kunnen komen. De flora in het Vogelenzangse park is daardoor vele malen diverser dan in de duinen waar alleen de voor herten giftige planten kunnen overleven. In het voorjaar tref je in het park diverse stinsenplanten aan, zoals daslook, boshyacint, lenteklokje en de bedreigde en beschermde stengellose sleutelbloem en wilde narcis. In de zomer vind je er gewone ossentong, veldhondstong en echte valeriaan.

Door de verscheidenheid aan biotopen zijn er voor vogelliefhebbers vele vogels te spotten waaronder vier soorten spechten, fluitier, winterkoning, tijftjaf en boomklever. Ook vlinders, insecten, amfibieën en paddenstoelen zijn er in vele soorten te vinden en met een beetje geluk kun je een ree ontmoeten.

Tekst: Koos Possel en Angelika Dräger

Foto's: Koos Possel

Zichtlaan landgoed Huis te Vogelenzang.

THIJSSSE'S HOF: DE INSTRUCTIE TUIN

Thijssse's Hof is de oudste heemtuin van Nederland en vernoemd naar de bekende biologieleraar Jac. P. Thijssse. Hij was één van de eerste natuurbeschermers in Nederland. De gemeente Bloemendaal wilde in 1925 haar beroemde inwoner eren voor zijn zestigste verjaardag met een stuk grond van twee hectare. Dit stukje grond, dat hij naar eigen inzicht mocht inrichten, was een eikenhakhoutbos dat destijds deel uitmaakte van het landgoed Saxenburg in Bloemendaal. Samen met tuinarchitect Leonard Springer en Cees Sipkes (tuinaanleg) heeft hij een prachtige planten- en vogeltuin ontworpen.

Door Thijssse werd de Hof als "instructief plantsoen" betiteld, maar tegenwoordig wordt de term "heemtuin" gebruikt. Een heemtuin is een kunstmatig, vaak omheind landschap bedoeld om de inheemse wilde flora en fauna te laten zien. In de Hof vind je meer dan vierhonderd soorten planten en vele dieren zoals broedvogels, de wijngaardslak die hier van nature voorkomt, vlinders, libellen, wilde bijen, hoornaars en nog vele andere insecten.

Het is interessant om zelf in Thijssse's Hof te gaan kijken en je in deze heemtuin te laten rondleiden en uitleg te krijgen over wat je ziet. Op de eerste

Entree Thijssse's Hof.

zondag van de maand wordt een gratis rondleiding door één van de vrijwilligers verzorgd. Tijdens deze rondleiding hoor je leuke wetenswaardigheden. Zo hebben de boomklevers een werkplaats. Deze kleine blauw-gele vogeltjes zijn veelal te vinden in een eikenboom. In de schors van de boom verstoppen zij zaden of een besje van een taxusboom. Het besje wordt als het ware ingeklemd door de schors, waardoor het boomklevertje het zaadje eruit kan halen en kan opeten. De schors van de eikenboom fungeert dus als een bankschroef.

Dodemansvingers.

“Heel bijzonder zijn de vingers van lijken die achter in de heemtuin vluchtig zijn begraven,” zo vertelt Yneke Betsink aan scholieren. Behalve gids op Thijssse's Hof is Yneke ook zeer bekend als natuurgids bij het IVN-ZK. Ze legt verder uit: “Deze zogenaamde dodemansvingers steken nog boven de grond uit. Wat te zien is zijn de stengels van de houtknotszwam, een schimmel die te vinden is op dood hout, meestal van eiken- of beukenbomen.”

Een felgele klodder waar je zo aan voorbij loopt, blijkt als je goed kijkt zich te verplaatsen over rottend hout op zoek naar bacteriën. Het is de slijmzwam, beter bekend als heksenboter.

Heksenboter.

In Thijssse's Hof wordt het tuinafval gecomposteerd voor later gebruik. Er liggen hopen compost, die zich in verschillende stadia van het compostingsproces bevinden. Uit de meest recente composthoop steekt een stalen buis die verbonden is met een thermometer. Als de buis eruit getrokken wordt kun je voelen hoe warm het is in het centrum van deze composthoop. Het blijkt er 47 graden te zijn!

Het hele jaar door kan in Thijssse's Hof gewandeld worden. Van april tot november vinden de rondleidingen plaats die ik van harte kan aanbevelen.

Tekst en foto's: Loes van der Heijden

HUIS TE MANPAD: BUITENPLAATS IN HEEMSTEDE

De geschiedenis van de historische buitenplaats Huis te Manpad in Heemstede begint in 1634. Het voorste deel van het huis stamt nog uit die tijd. Het huis en de tuin hebben door de eeuwen heen veranderingen ondergaan maar beide hebben de tand des tijds goed doorstaan. Voor een deel is dat te danken aan de familie Van Lennep die 200 jaar lang het huis heeft bewoond en heeft weten aan te passen aan moderne tijden.

Tegenwoordig zijn in de tuin nog twee landschapsstijlen te herkennen: de Franse en de Engelse stijl. De Franse landschapsstijl was populair in de 18e eeuw en wordt gekenmerkt door symmetrie, geometrische aanleg, geschorren hagen en buxusheggetjes. Als reactie op de Franse landschapsstijl komt de Engelse stijl vanaf 1750 in de mode. Deze stijl is te herkennen aan parkachtige landschappen met verrassende doorkijkjes, slingerende paden en vijervormen met spiegelende oppervlakken. De tuin heeft een aantal karakteristieke kenmerken die horen bij een buitenplaats uit die tijd.

Slangenmuur

Slangenmuren zijn te vinden op buitenplaatsen en landgoederen die na de 18e eeuw zijn gebouwd. De slangenmuur van Huis te Manpad, die gebouwd is tussen 1720 en 1740, is de langste slangenmuur van West Europa en meet meer dan 200 meter. De slangenmuur is op het zuiden gebouwd in een slingerende lijn, waardoor planten in de bochten van de

Zichtlijn Huis te Manpad.

muur beschutting hebben en de muur stevig staat. Tegen de slangenmuur groeien geleide peren en appels en andere fruitsoorten. In de tuin zijn zo'n 25 soorten peren met klinkende namen als Bonne Louise uit 1788 en Bon Chretien Williams uit 1770. De fruitbomen werden volgens bepaalde vormen langs de muur geleid, als "palmboom" (palmette) of als "kandelaaier" (kandelaber). In de tuin wordt een speciale wilgensoort, de lage Salix, gekweekt waarvan de wilgentenen nog altijd gebruikt worden om de fruitleibomen te leiden.

Pinetum

Vanaf midden 19e eeuw werden door landgoedbezitters omvangrijke collecties coniferen verzameld ter verhoging of ter bevestiging van hun maatschappelijke status. Zo'n verzameling coniferen is een pinetum. Op Huis te Manpad staan nog enkele zeer oude coniferen

feren wat doet vermoeden dat er sprake is geweest van een pinetum. Het huidige pinetum is in 1960 door de toenmalige tuinman naar de oorspronkelijke bedoelingen hersteld.

Plantenrijkdom

Van 2000 tot 2002 heeft een inventarisatie van de plantenrijkdom plaatsgevonden waarbij ruim 200 wilde- en stinsenplanten, waaronder het zeldzame Haarlems klokkenspel, en 182 soorten paddenstoelen werden geteld.

Beelden

Achter het huis bevinden zich twee beelden van Bacchus en Ariadne. David van Lennep heeft deze beelden waarschijnlijk overgenomen van zijn familie en bij de herinrichting van de tuin een nieuwe plek gegeven. Dat er destijds gejaagd werd, blijkt uit de kleine kogelgaatjes in het been van Ariadne.

Vanaf 1 februari 2021 is het weer mogelijk deel te nemen aan een rondleiding door de tuin van Huis te Manpad en deze herinneringen aan vroegere tijden op te halen.

Tekst en foto's: Loes van der Heijden

Geleide fruitbomen op slangenmuur.

Beeld van Ariadne.

DE TUIN VAN EKKE

Ekke Wolters, een van de coryfeeën van IVN Zuid-Kennemerland, groeide op in Groningen in een boerengezin. Als kind zag hij enorme zwermen spreeuwen overvliegen. Soms was zo'n zwerm wel 800 meter breed. Hij werd gefascineerd door de prachtige vormen van die duizenden vogels in de lucht. Zodra er een roofvogel in de lucht verscheen, vormden de spreeuwen een bol zodat ze moeilijker te vangen waren. Ekke's liefde voor de natuur is hier ontstaan.

Jaren geleden is een groep IVN gidsstudenten op bezoek geweest bij Ekke, om zijn tuin te bestuderen. Toen het thema voor deze Toorts bekend was, opperde een redacteur dat een artikel over die tuin eigenlijk niet mocht ontbreken. Bij mijn bezoek kon ik dat alleen maar beamen! Ekke begint al in de voortuin te vertellen: "Al deze planten hebben een eigen geschiedenis. Kijk, hier staan de resten van een paar stalkaarsen, een soort toorts. Die heeft zichzelf uitgezaaid en wordt 's zomers wel twee meter hoog!"

Ekke laat alles altijd opkomen, een plant wordt pas verwijderd als hij echt niet goed is voor de tuin. In de 43 jaar dat het paar hier woont, heeft veel aangewaaid zaad hier wortel geschoten. De bomen, een paar eiken en kastanjes, houdt hij heel klein zodat ze als een struik staan te pronken.

"De vorige bewoners hadden veel rozen, een paar daarvan staan langs de rand en bloeien nog elk jaar," zegt hij. "Jammer dat het al bijna oktober is, want anders had je de gele en paarse herfstkrokussen kunnen zien bloeien, die zijn best bijzonder. Kijk, hier staat parelzaad, ook heel mooi. De blaadjes vallen er af maar de pareltjes blijven de hele winter zitten." Blauwe distels wisselen af met fijnstraal en de wilde marjolein bloeit zacht paars.

Ekke plukt een stukje giftige wolfsmelk af om de melk te laten zien. Hij vertelt erbij dat een collega ooit een vinger in die melk doopte en proefde, omdat hij wilde weten of die wolfsmelk echt wel giftig was. "Die collega heeft drie dagen niet kunnen praten," schaterert Ekke. "Wolf in de natuurkunde betekent 'gevaar' en dat is niet voor niets." Oranje muurbloemen groeien al 25 jaar tegen de muur. Ekke kweekt in een potje het zaad weer op tot nieuwe muurbloempjes.

In de achtertuin wacht nog meer moois. Rood vingerhoedskruid, zelfgekweekte sedum, uitgebloeide stokrozen en bij de vijver staat gele lis broederlijk naast gele plomp en slangenwortel. "De kleinkinderen vissen met een netje altijd salamanders uit de vijver, die zien veel meer dan ik", lacht Ekke. De lijsterbes draagt nog volop bessen. "Elk jaar komt hier een zwerm spreeuwen langs, als ze op doortocht

zijn. En ja hoor, opeens zitten wel meer dan vijftig spreeuwen in de lijsterbes te snoepen van de bessen!" Gelukkig kan Ekke ook in Haarlem genieten van de spreeuwen, net als vroeger in Groningen. Ook al is die zwerm hier een stuk kleiner.

Tekst: Jany van Dijk

Ekke vertelt. Foto: Jany van Dijk

Lekkers voor de vogels. Foto: Jany van Dijk

Trotse tuinbezitters. Foto: Marjan Wolters

Foto's over het thema 'Tuinen' zijn gemaakt door: Peter van de Beek, Femke van den Berg, Peter Blondel, Koos Possel, Anneke Wegman en Ziegel Ziegelaar.

ivn natuur
educatie

MIX
 Papier van
 verantwoorde
 herkomst
FSC® C017135
www.fsc.org